

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Thomæ Tamburini Societatis Iesu Siculi Caltanisettensis, In Alma Vniversitate nobilis Civitatis Messanæ, Theologiæ Primarij Professoris. Explicatio Decalogi Duabus distincta partibus

In qua omnes ferè conscientiæ casus, ad decem Præcepta pertinentes,
mira brevitate, claritate, & quantum licet, benignitate declarantur

Continens sex Libros posteriores in Decalogum, id est, expositionem
præceptorum secundæ tabulæ

Tamburini, Tommaso

Monachii, Anno M.DC.LIX.

Caput Nonum. De peculiaribus quibusdam furtis in ludendo, venando,
lignando &c.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39995

fortasse non videbitur alicui improba-
bile, posse saltem aliquando retineri.

Nam si eiusmodi fuerunt circum-
stantiæ, ut dominus verè illam rem
pro derelicta habuerit, jam domini-
um illius à se abdicavit, h atque adeo
ad illam jus amplius non habet. Ad
discernendum autem, quando rem
suam dominus pro derelicta habeat,
ita ut eiusmodi res sub nullius domi-
nio sit, & consequenter sit primi occu-
pantis, hanc regulam in simili habet
Delugo. i Quando, inquit, sive ra-
tione temporis longinqui, sive alia-
rum causarum æquivalentium, puta
loci distantia, potentia furis, rei utili-
tas &c. res item sit extra potestatem
domini, ita ut ab illo non possit ullo
modo recuperari, eo ipso censetur jam
domino carere. Hæc in gratiam huius
probabilitatis: tamen quia regulariter
non præsumitur dominus absolute
rem suam velle pro derelicta habere,
sed sub conditione, donec sit modus
eam recuperandi, cum nemo præsu-
matur, suas res, propter quamlibet
vulgarem difficultatem recuperandi,
velle profus amittere, ideo apparenti
domino res erit regulariter modo di-
cto restituenda. Vide, quæ dicam tr.

3. c. 2. §. 8. n. 12.

h l. infr. tr. 4. c. 1. §. 3. num. 4. i
De Lugo de just. t. 1. d. 6. sec. 10. num.
100. & sec. 12. n. 140

15. Illud concedo, posse nos sequi,
cum Lessio i & Molina, l tibi jus
competere petendi à domino illud
pretium, quo rem emisti à dictis la-
tronibus, si illam velit; qui si nolit
pretium illud dare, eam tibi poteris
retinere. Ratio est, quia cum nulla sic

fiat injuria domino, imò ejus negoti-
um bene geratur, censetur is consenti-
re in tuam emptionem, & voluisse,
ut potius res fieret tua, cum onere, ut
eam (reddito tibi illo pretio) sibi resu-
meret, quam omnino irrecuperabi-
liter amittere.

i Less. l. 2. l. Mol. l. c.

16. An qui rem bona vel mala fide
à fure emit, vel dono accepit, possit a-
liquando eandem reddere furti, dice-
tur tr. 3. c. 3. §. 2. & 3.

CAPVT NONVM.

*De peculiaribus quibusdam furtis in lu-
dendo, venando &c.*

DE his, non solum quæ ad fur-
tum restitutionemque perti-
nent, hic subjiciam, sed etiam,
quæ ad eorum completam faciunt tra-
ctationem, ut scilicet uno contextu to-
ta eorundem cognitio habeatur, & ne
eodem, cum molestia lectoris, meo-
que labore iterum reverti cogar.

§. I.

*De furtis & obligationibus lu-
dentium.*

LVDUS est certamen à quod-
dam susceptum ad competen-
tem animi oblectationem, cui,
ne frigeat, solet adjungi pactum seu
contractus quidam, ut victori res ab u-
troque exposita approprietur.

2. Et quidem certum sit primo,
ludum ex se non esse illicitum à spe-
ctareque ad virtutem Eutrapeliæ seu
affabi-

PP 3

affabilitatis: ex se, inquam, nam si adfit periculum blasphemia, rixarum, furti &c. esse illicitum, ignorat nemo. Nec item est illicitus ex eo præcisè, quod fiat ex intentione lucrandi, siquidem affectus lucri moderatus, si intendatur media via justa, ut fit etiam in alijs contractibus, illicitus nequaquam est.

a *S. Th. 2. 2. q. 168. ar. 2.*

3. Certum sit secundò, aliquos ludos legibus esse b prohibitos, nempe eos, in quibus magis fortuna, quàm ars dominatur, ut ludus alearum & taxillorum esse solet. Quoad laicos tamen, secluso alio periculo, ire contra has leges, non est mortale: saltem ob præscriptam illarum legum desuetudinem. Quoad Clericos, si sint beneficiarij, vel in sacris, vel Monachi, quando sunt aleatores per modum habitus, putat Sanchez, c esse mortale. Dico (aleatores per modum habitus) nam contra hos videntur d Canones loqui. Quare excusabitur mortali, qui semel aut bis, aut ter luserit, aut si crebro, non tamen per longum tempus. Silvester & Cajetanus apud Dianam e excusant omnino hos Clericos & Monachos, quantum est ex vi juris positivi, quia æque id pro ipsis in desuetudinem abiit. Semper excipit, nisi in Diocesi sit aliqua peculiaris constitutio ludum graviter prohibens.

b *l. Mol. tr. 2. d. 521. Rebell. 2. p. li. 12. qu. 7. Less. l. c. c. 26. Val. p. 5. c. Sanc. t. 1. conf. li. 1. c. 8. dub. 28. d. Reb. Less. l. c. e Diana p. 4. tr. 4. ref. 183. legatur Mol. d. d. 521. n. 6. & idem Diana p. 7. tr. 2. re. 3.*

4. Certum sit tertio, antecedenter ad ludum debere abesse fraudem, ac dolum. Quare si positivè fingis te imperitum ludendi, obligaris ad restitutionem. Notat autem Rebellus f si tua peritia ignaro ludendi tanta sit, ut extra orane periculum semper lucraturus sis, teneri te ad restituendum totum, quod lucraris: si vero in duplo vel triplo minori periculo perdendis, non teneri, nisi ad dimidiam, vel ad tertiam partem &c. Sed certe probabile est, g sive noscatur, sive non noscatur peritia vel imperitia alterius, nec inde oriri obligationem restitutionis, si sine positiva fictione seu fraude procedatur. Ratio potissima mihi est, quia, ex more jam recepto, quilibet ex collusoribus cedit in hoc juri suo, dum suscipit sponte ludum.

f *Reb. l. c. q. 4. n. g. Sal. alijs apud Dian. p. 7. tr. 9. ref. 29. & re. 31.*

5. Quando vi, minis, injurijs, vel similibus aliquem pertrahis, ut ludat, & is postea perdit, te debere restituere acquisita per hunc coactum ludum communior h fert opinio. At Bonacina i alijsque, satis probabiliter, non obligant pertrahentem ad restitutionem: multo minus pertractum. Ratio est, quia esto, injuriosè se gesserit pertrahens, unde hanc injuriam, si gravis fuit, satisfacere suo modo debet, tamen contractus fuit justus; æque enim collusor uterque perdere & acquirere potuit, & æque sufficiens fuit consensus, quamvis meticulosus in altero. Addit Bonacina, à Confessarijs non solere ejusmodi pertrahentes obligari ad restitutionem.

k *l. Dian. p. 2. tr. 7. ref. 27. & p. 4. t. 4. ref.*

l. 4. ref. 169. i. Bon. d. 2. de rest. in
part. 9. 2. p. 2. n. 9. cui adde Dic. Trull.
Hurt. cit. à Diana p. 7. tr. 9. ref. 12.

6. Certum sit quartò, à ludo ipso
debere omnem fraudem exulare: qua-
re si ea utaris contra ludi leges, teneris
reddere tum id, quod lucratus es, tum
quod victus à te certo (vel si probabi-
liter, pro rata probabilitatis) lucratu-
sus fuisset. Fraus autem esset, si char-
tas suffureris; si eas signis notes. Si lu-
das tertio quodam admonente de
punctis adversarij, si decipias in nu-
merandis calculis vel pecunia &c.
Quando est dubium, an alter lucra-
tus fuisset, alibi diximus. l

l. sup. li. 2. c. 3. §. 7. v. ludus.

Illud certe est probabile, eum, qui
vicit ludentem usurpantem fraudes,
posse justè, quæ vincit, m. retinere.
Ratio est, quia ipse ex parte sua sincere
ludit, ergo non est propter culpam
colludentis lucro suæ victoriæ defrau-
dandus.

m. S. Th. Silv. 5. Ant. alijs. excepti
accitati à Diana p. 4. tract. 4. ref. 169.
contra Victoriam, Garç. Alcozer & a-
lios.

7. Dixi autem (contra legem ludi)
quia aliqua fraudes, seu astutiæ per-
mittuntur, v. g. quando habes talem
sortem, seu tale ludi initium, ut omni-
no victurus sis, duplices tamen spon-
sionem, vel quando non habes, unde
sis certo vincendus, pari modo dupli-
ces, ad deterrendum adversarium &c.
sæpe etiam alicubi usu receptum est, ut
quando quis se decipit in numerandis
calculis, sibi imputet.

His certis positis ad peculiare quas-
dam explanationes descendamus,

Ludere pecunia, sive numerata,
sive credita.

8. Dicendum est primò, furtum
non committere *mm* eum, qui ac-
quirat aliquid per ludum, etiam pro-
hibitum, atque adeo nec obligari ad
restitutionem, nisi post sententiam ju-
dicis. Ratio est, quia leges (loquimur
de locis, ubi viget jus commune) so-
lum concedunt ei, qui perdidit per lu-
dum vetitum, repetitionem in iudicio,
& negant victori actionem, si forte per-
ditor nondum solvit, idq; in pœnam:
at pœnam nemo tenetur solvere, nisi
post sententiam.

mm Mol. d. 523. Less. l. c. n. 17.

9. Hinc in ludo vetito perditor, qui
solvit numerato, non potest ante sen-
tentiam occultè per compensationem
aliquid sumere à victore, quia hic ni-
hil debet ante sententiam. Solum ergo,
qui dedit, poterit comminari repeti-
tionem, imò & pacisci cum victore, de
recipiendo aliquid in pretium, quod
juri suo cedat non repetendo.

10. Quæres: si perditor non habeat
animum repetendi à iudice, sed paci-
scitur tamen, id fingens, potestne reti-
nere, quod exigit, ne repetat? Respon-
deo, Molina hunc non esse tutum ait in
conscientia, si retineat. Puto tamen,
esse tutum, quia vere habet jus repe-
tendi, potestque repetere; cui juri vere
cedit, quod est pretio æstimabile.

11. Dicendum est secundò: qui lu-
do prohibito lusit credita pecunia,
potest non solvere. Ratio est,
quia quamvis præsciendò à jure
communi

communi positivo, deberet solvere, unde in locis, ubi non viget jus commune, omnino debet: tamen jure hocposito, non tenetur: siquidem, quod fit circulo illo, (ut nimirum prius solvat, & deinde per judicem repetat) potest per se facere, cum moraliter idem sit; multo magis, si in judicio, ex defectu probationis, timeatur vel mora magna, vel negatio justitiæ. Neque dicas, hæc est pœna, ergo debetur post sententiam: nam respondeo, ita quidem esse, tamen, cum retineretur rem meam ante, vel accipere post sententiam, re ipsa æquivalent, non est injustitia, alterutrum modum eligere: aliter respondent alij.

n. Mol. d. 523. & 524. Less. l. c. Sotus Navar. Tol. contra Medinam, & Sal. apud Bartol. S. Fausti, loco max citando. q. 12. o. In tota Gallia, Hispania, Anglia, & ferè tota Italia jus commune Casareum non vigere docet Bartol. à S. Fausto in speculo Conf. d. 32. q. 5. n. 5.

Quod si quis fortè juravit, se solviturum, tenetur solvere, ob reverentiam juramenti, licet possit deinde repetere: at si etiam juravit, non repetere, posse ante absolutionem juramenti, alibi p. dictum est.

p. sup. lib. 3. in dec. c. 2. §. 5. à n. 6.

12. Carolus V. pro Regnis Hispaniæ tulit legem, prohibentem ludere credito, etiam ludis alioqui permisis, & insuper irritas & nullas effecit quas cumque promissiones & obligationes ex quo fit, ut intra Hispaniam, etiam in ludis permisis, non teneatur quis solvere, quod credito perdidit, cum

ex jure communi solum non teneatur in prohibitis.

Petes. Si uterque ludens renunciaret legi concedenti, cedatque juri suo, poteritne alteruter non solvere, & solutum repetere? Respo deo, si non intercessit juramentum, potest, quia huic juri facto in favorem boni communis cedere nullus valet; si intercessit juramentum, videndum est, an juramentum contra leges positivas obliget, de qua re nos fusè in superioribus q. disputavimus.

q. sup. lib. 3. cit. c. 2. §. 3. à n. 39.

13. Dicendum est tertio; si quis, cum luserit credito, solvat id, quod amisit, posse victorem illud justè retinere. Ratio est, quia lex solum concedit, posse repeti, & non vero non posse retineri; & saltem ita consuetudo optima legum interpres explicuit, Consonat, quod dixi n. 9.

r. Mol. l. c. licet contrarium sentiat Rebell. l. c. q. 8.

Ludere cum animo non solvendi, vel non solvendi nunc.

14. Si quis five credito, five numerata pecunia, animo non solvendi ludat, atque id alter ignoret, non poterit retinere, quod lucratur. Ratio est, quia contractus fuit inæqualis, alterum decipiendo: suppono enim, collusionem similem animum non habuisse; si quis ludat, animo non solvendi nunc, colliges ex dicendis mox, n. 17.

Vincere plus, quàm amittere.

15. Si ludatur pecunia numerata, quarè

quari potest, an alter vincere, plus quam habeat, possit? v. g. habet quis solum quatuor, potestne sine iniustitia vincere octo vel plus? Respondeo, uno jactu, & cum una persona non potest, quia contractus non esset æqualis, si solum potest perdere quatuor, sed vult vincere octo.

¶ *l. Soc. in 4. qu. 5. ar. 2. Aragon. 2. qu. 32. ar. 7. Alcozer tr. de Ludo, c. 16. alij.*

16. Dixi (cum una persona) siquidem quando sunt plures colludentes, v. g. sex, & singuli ponunt v. g. quatuor, poterit victor uno jactu vincere viginti à quinque suis collusoribus.

Dixi item (uno jactu) nam in toto ludo distingui solet, & si enim tu fingas, habere multum pecuniæ, decipiasque alium, qui putat te habere multos nummos, teneris restituere illud plus, quod lucratus es. At vero si nihil fingas, non teneris. Ratio est, quia in priore casu tu illum fallis, in posteriore ipse se decipit. Verum cur eadem distinctio adhibita non est, quando agitur de uno jactu?

¶ *Id debent docere Sanc. Lopez, Beja, Tol. alij, cit à Diana p. 1. tr. 8. ref. 67. dum ajunt, posse vinci plus, quam quis potest perdere.*

17. Expeditius igitur dic, id, de quo disputamus, in praxi raro contingere. Nam quamvis lusor non habeat actu, nisi v. g. quatuor, habet tamen potentia, cum possit regulariter ab alio sibi mutuare, atque adeo perdere credito; sed absit fraus nolendi deinde solvere; hoc enim pacto clare esset iniustus contractus, ut dictum est nu. 15.

Neque obstat, pactum fuisse de lu-

dendo numerata pecunia; non obstat, inquam; nam si re vera sim deinde pecuniam ex mutuo, vel ex aliqua alia ratione habiturus, eamque colludenti sincere soluturus, non est, unde iudicer, pactum graviter infringere. Quæ doctrina etiam videtur vera in ludente pecunia prorsus nulla, sed cum animo, ut si perdat, sincere soluturus propediem sit.

Ludere cum his, qui alienare nequeunt.

18. Qui cum his ludit, & peccat, & restituere tenetur, quod lucratur. Rursus ij, qui nequeunt alienare, quia pecuniam propriam non habent, quam collusori forte victori solvere possint, tenentur eidem collusori restituere, quod lucrati fuerint.

Ratio hujus dicti posterioris est, quia non inierunt contractum æqualem, dum vincere voluerunt, sed perdere non potuerunt. Ratio prioris est, quia acceptarunt rem alienam, invito domino. Excipe, nisi collusor sciat, illum alienare non posse, illum esse, v. g. filium familias carentem peculio; tunc enim restituere filius familias non tenetur, ut quod vincit, quia collusori scienti & volenti nulla facta est iniuria.

¶ *u Sayr. Henr. Azor. Bon. apud Dian. p. 1. tr. 8. ref. 67.*

Iam percurramus singulos, qui alienare nequeunt.

Filius familias, quid possit in ludis expendere, dictum superius est, & unum tangam mox nu. 27.

19. Vxor potest perdere, primo bona para-

na paraphernalia : secundo ea, quorum habet liberam administrationem : tertio, quæ vir tacite vel expresse concedit : tacite autem concedere censetur ea, quæ similes mulieres ejusdem conditionis solent ludo exponere, vel in alios usus pro suo arbitrio consumere, ut superius a suo loco diximus.

a sup. tr. 1. s. 2. §. 3.

20. Maritus, inscia nolenteque uxore, ea exponere ludo potest, quæ sunt liberè sua : quare quamvis non raro peccet, etiam in his exponendis, peccato contra filiorum charitatem, & familiæ, si propter ludum ijs graviter necessaria desint, tamen colludentes, si vincant, non obligantur ad restitutionem, quia à potente alienare pecuniam accipiunt. Quæ vero ad uxorem pertinent, ludo committere, ea invita, maritum non posse, nimis est manifestum, de quibus bonis dictum est satis, dicto tr. 1, cap. 2. §. 3.

21. Servus potest ludo exponere peculium, id est, ea, quæ sub suo pleno dominio sunt : quæ autem sint ejusmodi, vide superius dicto cap. 2 §. primo.

22. Quid de famulo, qui ludit pecunijs, quas depositas apud se habet, domini sui? Idem quare de depositario non famulo,

Respondeo, vel de peccato interrogas, vel de obligatione restitutionis.

23. Si de primo, peccat, quando dominus esset graviter invitus, quia injuria est, te re mea velle uti, me repugnante. Quoniam vero, quando nullum damnum evenit domino (ut si famulus promptus est in reddendo

deposito, ut primum dominus illud poposcerit) non est gravis rationabiliter injuria, ideo tunc erit à peccato saltem mortali depositarius excusandus. Idem certè b solet concedi famulo, si is pari promptitudine reddendi, sine ullo domini damno, negotietur pecuniam ejusdem apud se depositam, applicando sibi lucrum.

b sot. aliq. apud Reb. 2. p. qu. 4. num. 22.

24. Si de restitutione loquaris, erit distinguendum : c si enim nomine suo famulus illam pecuniam ludo committat, debet quidem eam reddere, non vero, quod ex ludo lucratur.

c Reb. l. c.

Ratio est, quia sicuti damno suo ludit, sic lucro suo acquirit : at si nomine domini, utrumque debet, sortem quia est domini ; lucrum, quia domini nomine acquisitum est.

25. Religiosus vel ludit cum consensu superioris, sive tacito, sive expresso, vel sine consensu. Si sine consensu, dico primò, certum esse, ipsum contrahere obligationem restitutionis, tum illius, quod ipse lucratur, quod certe debet restitui collusori ; tum illius, quod idem Religiosus perdit, quod à victore debet monasterio restitui, & in victoris defectu ab ipso met Religioso de proprio peculio, si illo fruitur, vel alio simili modo, ut de Religioso furtum committente dicitur universim inferius. d Ratio hujus dicti est, quia contractus est nullus, ut ex dictis patet.

d infr. tr. 4. p. 1. §. 1.

Si cum consensu Superioris ludit Religio-

Religiosus, dico secundò, non esse obligacionem restitutionis, quia contractus est validus, possetque esse utilis monasterio.

Inquires: potestne Religiosus consumere ludo, quod habet tacite, vel expresse à Pralato in suam honestam recreationem? id, quod etiam potest quari de Religioso, qui ad scientias v. g. discendas, vel ad alia negotia sustentatur extra monasterium; debet enim & is habere aliquid proportionatum in suam honestam recreationem.

Respondeo; Rebellus docet, tunc nullam esse obligationem restituendi, quia Pralati, etiam si prohibent ludum suo Religioso, solum sunt inuiti in modo, non in substantia alienationis; iam enim concedunt, eam summam alienari posse in recreationibus, quam summam esse quatuor vel quinque aureos ex centum annuis, docet idem Rebellus. Contra, Rodriguez f ait, semper adesse obligationem restitutionis, quia nunquam præsumitur Pralatorum licentia, ad expendendum in ludo. Sed est distinguendum: si ludus sit prohibitus, & indecens statui Religioso, puto cum Rodriguez, numquam præsumi licentiam, ne ad substantiam quidem: quare tunc adesset, præter peccatum, onus restitutionis: si sit licitus & honestus, cum præsumatur licentia, saltem quoad substantiam alienationis, utrumque onus peccati & restitutionis evitabitur.

e Rebel. l. c. q. 4. n. 6. f Redr. r. 2. q. Reg. 28. ar. 3.

27. Quod dico de Religioso, dictum intellige de filio seculari, ludente cum

pecunijs paternis: solum addo, in patre seculari, præsertim nobili ac divite, facilius, & fortasse semper præsumi, patrem non esse invitum, quoad substantiam, licet sit quoad modum, si filius amittat, etiam in ludo prohibito, illam quantitatem concessam tacite in recreationem, quia minus seculares patres ad hanc prohibitionem attendere solent, quam Pralati Religiosi.

Fures ludentes.

28. Fur & usurarius, similesque, vel ludo exponunt eandem rem numero, quam furati sunt, vel ejus pretium: si primum, collusor, qui, etiam bona fide lucratur, debet, ubi furtum cognovit, rem domino, non ipsi furi, vel usurario (quidquid alij g dicant) restituere, quia dominium rei ablatæ semper remanet apud dominum: facta autem hac restitutione, fur tenebitur, æstimationem rei ipsi collusori restituere: nam contractus ludi fuit justus & validus, unde justè collusor illam æstimationem acquisivit. An ut recuperet, quod justè jam vicit, possit collusor rem reddere furi, colligi potest ex dicendis tr. 3. c. 3. §. 2. & 3.

g innominati apud Reb. 2. p. 9. 4. nu. 15. h. Mol. d. 518.

29. Quod si collusor sciebat, rem fuisse furtivam, & nihilominus lusit, Molina l. negat, furem debere restituere collusori illæ rei æstimationem, quia contractus ludi fuit nullus, utpote de re scienter aliena.

l. Mol. d. 337. n. 6.

30. Si secundum, id est, si à fure

Q. 9. 2

committit

committatur ludo pretium rei ablatæ, tunc si non habet fur alia bona, collusor, qui, etiam bona fide lucratur, tenetur, re cognita, restituere dictum pretium, quia contractus ludi fuit nullus, cum illud rei pretium omnino solvi debuerit domino, & consequenter ludo exponi à fure non poterit. At si fur alia bona habet, non tenetur *m* collusor, quæ vicis, restituere, quia fur potest per alia hæc bona furto satisfacere, atque adeo exponendo illud pretium, validum fecit ludi contractum. Hinc etiam fit, ut in hoc posteriore casu, si fur ipse vincat, non teneatur restituere collusori, quod lucratur; teneatur in priore, quia in posteriore contractus fuit validus; at fuit in priore nullus. Faciunt huc, quæ dicam tr. 3. c. 3. §. 4. n. 26.

m Bonac. d. 1. de rest. in particul. q. 2. p. 2. n. 18. alios citans.

Cooperatores ludi; ubi de loco, quem appellamus Barattaria.

31. Qui domum, mensam, taxillos, chartas, similiaque subministrant ad ludum, peccant mortaliter, si ludus sit mortalis, quia illi cooperantur; ut taceam interim, hanc subministratorem multis in locis esse lege prohibitam. Tenentur *n* etiam ad restitutionem rerum ibi perditarum, si perdamur fraudibus, aut ab ijs, qui alienare non possunt. Tenentur autem secundo loco, id est, in defectum colludentium, ut ex infra dicendis colligetur. Cum autem hæc subministratio sit ex se actio indifferens, possit

ex rationabili causa excusari à cooperatione peccati: sed quia est in materia justitiæ, causa debet esse major, ut alibi diximus, *p* quàm in cæteris; utique, omnibus expensis, proportionata actioni.

n lege Navarr. in Man. c. 20. n. 15. Reb. l. c. 9. §. 5. sec. ult. n. 5. Mol. disp. 521. n. 5. & d. 233. n. 3. o Delugo t. 2. de just. d. 19. sect. 2. §. 4. n. 70. p. Sup. li. 5. c. 1. §. 4. à n. 15.

32. Appendix prædictorum est illa quaestio, an Princeps licitè possit concedere vel permittere licentiam liberam exponendi domum (*Barattaria*) ad ejusmodi ludos? & absolute negativè *q* respondemus, quia æque cooperaretur ad ea damna, quæ non sunt à Principe permittenda.

q Sanchez, Trullench. alijs, apud Dianam p. 7. tr. 9. ref. 39.

Dices, permitti solent meretrices, ergo & hujusmodi lusoria domus. Respondeo, adesse manifestas disparitates. Nam primò, majora mala timeantur in Rep. ex peccatis contra justitiam, quam contra castitatem: secundò, Princeps non debet esse tam sollicitus de peccatis ex se occultis: tertio, facilius abstinetur à prædictis injustis ludis, non data commoditate, quàm ab impudicijs, quæ, ne peiores committantur, si meretricium prohibeatur, merito timeatur.

33. Excipit Diana *r* ludum (*Barattaria*) & ludum *Capo di Guardia*. Hos enim posse principem permittere, concedit, propter rationabiles causas. Nam prior mandat Remp. hominibus perditæ vitæ, posterior tollit

militum

milium otium. Sed in hoc posteriore adverte, illuc solos milites, non vero alios debere confluere; secus, jam non esset ad levandum dumtaxat militum otium, & rediret doctrina data nu. 32.

1 Dian p. 2. t. 15. m. 45.

34. Superioribus hisce diebus agitatum fuit, an viro nobili liceret in domum suam, non quidem populares quoscumque, sed similes sibi Nobiles ad ludendum admittere, iisdemque aleas, & similia subministrare? Distinctum à me fuit, si omnibus expensis ludus est licitus, nec timentur illa inconvenientia blasphemiarum, nec pecuniæ paternæ vel uxoriæ, vel alienæ consumptio &c. sed mera otij sublevatio, licere: sicuti licitus est ipse ludus. Si contra, nullo modo, quia jam redirent dicta numeris precedentibus.

35. Inquires: hi ministrantes mensam, chartas, imo & aquam vinumve frigida, & similia ludentibus, possuntne sine onere restitutionis retinere excessum pretij, quem communiter pro dictis rebus accipiunt ab iisdem? Respondeo, probabile est, non posse, præscindendo ab alio inconvenienti. Ratio est, quia quando quis scit valorem rei, & tamen necessitate non compulsus, nec vi, metu, dolo actus, illam majori pretio emit, judicatur, & excessum velle liberaliter donare: multo magis, si res agatur inter consanguineos & amicos. ita autem regulariter est in casu nostro. Idem confirmat ex Sà: *p* qui pro re emptâ (inquit) plus justo dat, sine vi, fraude ac errore, præsumitur donare.

n Dian. p. 5. t. 14. ref. 29. o Navarr. Med. Reginal. Molin. ibid cit. p Sà, V. venditio nu. 2.

§. II.

Venator, piscator.

1. **A**ccipe de his breves in legis morem aphorismos. Animalia, quæ domino carent, quæ communiter sunt, quæ consuetudinem non retinent redeundi ad dominum; sive in suo, sive alieno fundo, vel mari capias, tametsi ibi prohibita sit venatio vel piscatio, tua *a* sunt, nec restitutioni subduntur: esto, si iusta sit lex prohibens (quæ etiam iusta, præscindendo à gravi aliarum rerum damno, non obligat *b* ad mortale) esto, inquam, tenearis ad poenam, si qua est, sed post *c* sententiam iudicis, & ante illam, ad dicta damna vineis segetibus, arboribus fortassis illata.

a Less. li. 2. c. 5. d. 39. Aror. p. 5. lib. 2. c. 13. qu. 2. Rebell. p. 1. lib. 1. qu. 14. Mol. d. 41. & 51. Layman. lib. 3. tr. 1. c. 5. n. 12. b Less. l. c. nu. 40. lege Castrop t. 1. tr. 3. d. 1. p. 15. num. 6. Dicastill. loco max citando n. 303. c Layman. l. c. nu. 14.

2. Pisces, cervi, cuniculi, uno verbo, fera venabiles in locis circumscriptis, nimirum claustris, vivarijs, piscinis inclusi, ne communes creduntur: qui temere, sine domini consensu, ijs molestiam ferat, furti *d* condignam multam, etiam in foro conscientie, sustineto. Quod tamen non nemo *e* docet, id solum intelligi de locis circumscriptis, ita parvis, ut do-

Q 9 3

minus

minus pro libitu feras ibi inclusas capere queat, non vero de locis ita vastis, et si conclusis, ut in ijs feras difficillime capiantur, esto probabile.

d. Laym. l. c. n. 22. & n. 19. versu, si autem. e. Dicastill. loco max. citan. nu. 312. & Joseph. lanua, apud Dian. p. 9. rr. 8. resol. 49.

3. Inter damna, quando justa est prohibitio, numerator detrimentum, quod qui prohibet, forte patitur, si te animantia captante, ipse nulla, vel pauciora captaret: non vero, si eodem illorum numero cum eadem facilitate fruereatur.

4. Si sobolem ferarum notabiliter extinxisti, vel si aquas veneno infecisti, unde mortua sit magna piscium vis, cum gravi Reipubl; vel domini damno, obnoxius esto restitutioni, tum spei lucri ablati, tum justæ oblectationis ereptæ, quam tamen oblectationis jacturam vix compensari ab ingenuo viro velle, merito præsumo.

6. Si Princeps venationem piscationemve prohibeat, ex sequentibus causis: primò, ne illæ fiant certo quodam tempore, ut quando feras sunt gravidæ, vel quando, nivali tempore, nimis multæ cum publico detrimento capi possunt: secundò, ne fiant quibusdam instrumentis aut rebus, quibus minutissimi quique pisces cum damno sobolis multiplicandæ concluduntur: tertio, ne piscatores, venatoresve, dum simul conveniunt, rixarum ac jurgiorum grave periculum pariant: quartò denique, ne civēs propria & utiliora Reip. munera negligant, nimirum agriculturam, militiam, simulque necessarias artes, lo-

gitimam esse f. prohibitionem existimato.

e. lidem DD. c.

6. Vsum jam receptum, ut quilibet possit venari in alieno agro, dum non sit septus, vel vitibus constitus, vel feminibus gravidus, tanquam i legitimum approbato.

i. Azor. l. c.

7. Si quando ab altero vulneratur, ab altero vero capitur fera, si vulnus sufficiens sit, ut fera capiatur, inséquente insuper vulnerante, ejus esto fera; secus, l. capientis.

l. Less. dub. 10. & 11. explicans aliqua jura.

8. Si eandem canes alterius insistentur, alterius vero capiant, simili proportione certæ vel incertæ alterutrius canum victoriæ, prædæ beneficium ascribitur.

9. Quando fera incidit in laqueum, vel retè à me paratum, si probabile fiat, eam se extricaturam à laqueo, esto alterius capientis: si vero certum moraliter sit, ad meas manus perventuram, à me illam nullus auferat: quod enim per meum instrumentum apprehendo, per me apprehensum fuisse m. cenfeto.

m. Mol. d. 42. Less. l. c. nu. 48. & 50. ubi solvuntur aliqua jura. Dicast. loco max. cit. dub. 12.

10. Præcis legibus municipalibus, columbæ domesticæ, cum ad domum redire soleant, domini ita sunt, ut ab alijs aucupio rapi nequaquam possint, nisi forte nullus cibus à dominis ijs porrigatur, unde ab habitibus facta damnorum inde emergunt.

fin

sine iniustitia earum aucupio compensetur.

Verum quia eiusmodi damnorum, & valde exiguum esse ex columbis consuevit (nam propterea lisa n columbaria reputantur) idcirco vix unquam propter eiusmodi damnum simplices columbæ alienis aucupijs subijciuntur. non ita, apibus & canibus, alienas vineas cum uvatum notabili detrimento depascensibus.

n Mol. Fal. Reb. alijq. quos sequitur citatque Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 11. n. 319.

11. Easdem tamen columbas ad tnum columbarium atrahere, nisi bonis artibus & sine fraude, ne liceat. Melius autem alere, commodioremque locum tuis aptare, fraudem ne vocato.

o Less. l. c. n. 28.

12. Quamvis Clericis & Monachis, nemineri suo desint, & ob decentiam, interdicta sit frequens venatio clamorosa, hoc est, equorum, canum, accipitrumque strepitu fervens, tamen præcis extrinsecis fortè alijs incommodis, cum ex se gravis deordinatio nequaquam sit, sub mortali p ne facile eiusmodi Clericos, & Monachos illi venationi deditos reprehendito. Quietam vero, quæque raro ob honestam animi relaxationem ab iisdem assumitur, nulla q lege ipsis interdictam esse, ne ignorato.

p Laym. l. c. n. 4. afferens Cajet. Mol. Abb. Reb. Sa. q Mol. d. 44. Less. nu. 40. Dic. Gaspar Hurt. Dian. eosdem cit. p. 9. sr. 8. re. 40.

§. III.

Lignantes pascentesque.

1. DE his quoque breves proferantur, instar legum, canones.

Si pascua silvæque ad communitatem pertinent, omnes, qui ex eadem sunt, iisdem a utuntur, fruuntur. Si tamen Magistratus ob bonum publicum prohibeat, subditi non parentes, ad poenam à Iudice condemnantur, non tamen b in conscientia peccare, nec ad restitutionem obligari ante sententiam, creduntur; præterquam, si debita lignorum portione notabiliter pro concivibus diminuta, grave iisdem intulerint detrimentum.

a Mol. d. 58. & 50. Sotus li. 4. de just. qu. 6. ar. 4. Less. l. c. d. 14. Reb. p. 1. lib. 1. q. 15. b apud Castrop. l. c. n. 6. & Dicast. li. 2. de just. tr. 2. d. 9. du. 13. num. 345.

2. In dubio, an silvæ atque pascua ad cives pertineant, an ad Principem, non ad hunc, sed ad illos ea spectare, certum c esto.

c Laym. l. c. n. 18.

3. Alij, qui ex ea communitate non sunt, si ligna cadant, si pascua depascant, furti criminis rei sunt, nisi à mortali, & restitutione excusentur, d vel ex probabili opinione contraria, vel ex communi consuetudine, tacitoque consensu, quo cives ex vicinis oppidis, vicissim ad quotidianos usus hæc faciant, sub illud solum periculum, ut deprehensi multam solvant: damnus tamen extraordinarius ac magna inferentes, ab hac

hac consuetudine, vel à probabili illa opinione nequaquam excusantur.

d *Mol. l. c. Laym. l. c.*

4. Si nemora, vel pascua sub privato alicujus sint dominio, illis præter dominum, utitor nemo; usum tamen eorum notabilem non juxta proportionem eorundem in civitates asportatorum, sed secundum pretium in eodem, ubi fixa sunt, loco, & nondum sunt secta, ac forte sunt arida, (quæ certè singula valde diminuunt æstimationem) prudenter dimetitor. e

e *Mol. d. 58. versu, quinta conclusio.*

TRACTATUS TERTIUS.

De restitutione.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit restitutio, & quo præcepto jubeatur.

1. **R**estituere, ex S. Thoma a est, iterato al quem statueri in dominium, vel possessionem rei suæ. Clarius, est redditio rei accepta, vel damni illati compensatio.

a *S. Th. 2. 2. q. 62. ar. 1.*

2. Veritur autem celebris quæstio, an ea imperetur præcepto negativo, cujus natura est, ut obliget semper, & ad semper, an vero, affirmativo, cujus est, determinato tempore obligare.

3. Præmitto breviter primo; præceptum affirmativum, seu quod idem est, positivum esse de actu positivo. v. g. assiste sacro die festivo: negativum esse de negatione, seu omissione actus v. g. ne blasphemus, ne occidas.

4. Præmitto secundò, in eo, qui ex justitia aliquid debet, posse considerari obligationem, quam habet, non retinendi rem alienam, quæ est omisio actus, & posse considerari obligationem, quam habet eandem reddendi, qui est actus positivus; utrumque actum justitia præcipit. Ne retineas alienum, & Redde domino, quod ipsius est. Hæc esse duo satis distincta, patet; nam tu debes v. g. reddere famam, retractando, si alium infamasti; & tamen propriè nihil illius apud te retines. His positus.

5. Dico, præceptum restitutionis principaliter & per se, atque adeo absolute, esse de actu positivo, adeoque esse præceptum affirmativum: esto, minus principaliter, & ratione alterius, præcipiatur aliquid negativum. Ita post accuratam considerationem dicendum puto; nam alij modi loquendi, rem bene mihi perpendenti, & fortasse alijs numquam satisfecerunt. Ratio nostra est, quia præceptum restitutionis principaliter, & per se eo tendit, ut fiat à te æqualitas arithmetica cum domino rei ablata, quæ æqualitas est, per omnes, & objectum adæquatam justitiæ commutativæ, quæque non fit, nisi per ipsam positivam redditionem, & quando idem præceptum restitutionis imperat, ne retineatur res domini, ideo imperat, quia vult, ut à te rem non retinente eadem res reddatur domino; nulla enim æqualitas resultaret, si rem tu non retineres, & tamen res domino non redderetur. Dixi (à te) nam si v. g. equus ablati fugiat ad dominum, tu per non retentionem equi, non observas præceptum restitu-